

VZORCI POROČEVALSKIH STOPENJ

Najmanjša stavčna poved, ki nastopa v poročevalstvu, je (nepopolni) poročevalski vzorec brez podatkov o časo-prostorski umestitvi dogodka/stanja. Najmanjša poročevalska enota (referem) je vestiški pravzorec s časo-prostorsko umestitvijo dogodka. Ta je tudi že sam lahko vest. Vestiški pravzorec se širi s podatki. To so vzorci poročevalske sklicevalnosti glede na zanesljivost/nezanesljivost poročanega, vzorci navezovalne (referenčne) sklicevalnosti (endoforična sklicevalnost) in vzorci citatne sklicevalnosti. Vrste vzorcev so žanrotvorne.

The minimal sentence in reporting is the (incomplete) reporting pattern without reference to the time and place of the event or situation. The minimal reporting unit (refereme) is a basic news pattern with a temporal and spatial reference. This can also be identical to the news item itself. The basic news pattern is augmented by data. These are patterns of reporting reference with respect to reliability/unreliability of the report, reference internal to the text (endophoric reference) and patterns of citation. The various types of patterns are genre-specific.

0 Sodobno razvito govorno in pisno poročevalstvo t. i. sredstev množičnega obveščanja je na začetni stopnji preprosta nejavna govorna sporočanjna okoliščina (komunikacijska situacija), v kateri govorec A sporoči B-ju, da *p*, pri čemer je propozicija *p* smiselna govorna enota, nanašajoča se na izsek iz resničnosti (dejanskosti), o katerem A meni, da je kot novost za B-ja zanimiv, B pa A-jev namen sprejme kot tak in se s tem vključuje v sporočanjno razmerje, ki je družbeno razmerje.

A-jeva odločitev, da B-ju sporoči novico (to je A-jeva družbena razsežnost odločitve), ima seveda določeno duševno podlago, ki je gotovo večplastna (npr. potreba po obnavljanju, podoživljanju novice tako, da jo ubesedi, spoznanje, da mu bo nadaljnje ravnanje uspešnejše, če bo B vedel za novico ipd.), vendar to puščamo sedaj ob strani. V javnem poročevalstvu se posredovanje poročevalskih sporočil obravnava kot družbena dejavnost. V govornem stiku, kjer B lahko reagira na A-jevo sporočilo, je le-to lahko poročevalski vzorec ali vestiški pravzorec (gl. o tem dalje). Javno, množično pisno in govorno poročevalstvo pa predstavlja nadaljnje širjenje vestiškega pravzorca.

To širjenje se kaže v večanju števila podatkov, ki se vključujejo v poročevalsko besedilo kot avtomatizmi (vzorci), tako da imajo žanrotovorno vlogo v vesteh, razširjenih vesteh, poročilih, člankih in naprej. Pri tem se večajo tudi razlike med pisnim in govornim poročevalstvom. Najvažnejše pa je, da pot od zasebnega k javnemu poročevalstvu skupaj z večanjem števila določenih vrst podatkov spremlja poročevalčeva javna odgovornost za verodostojnost poročanega.

Za to sta dva razloga. Prvič, ker naslovniki resničnosti podatkov v poročevalskem sporočilu ne preverjajo (npr. da je dogodek res bil, da se je zgodilo prav tako, kot je poročano, ipd.), se pravi, da je v konvenciji med pročevalcem in naslovníkom tudi to, da se naslovník zanese na resničnost poročanega,¹ in drugič, ker poročevalec vsega, o čemer poroča, ni mogel pridobiti tako, da bi svojim naslovníkom sam nadomeščal navzočnost

¹Kar se seveda lahko (in tudi se) zlorablja.

pri dogodku/dogodkih, ampak je podatke za svoje poročanje dobil od drugega, navadno je to urejeno s posebnimi usposobljenimi službami, pročevalskimi agencijami. V zameno za »zaupanje« dobiva naslovnik ob podatkih, katerih resničnosti ne more preveriti, od poročevalca samo zagotovila, da se na podatke lahko zanese. Ta zagotovila so dana s t. i. poročevalsko sklicevalnostjo.

Osnovni pročevalski stopnji tako zajemata: 1. Poročevalec P poroča, da je bil dogodek D, da je bilo stanje S (D/S). 2. Poročevalec P poroča, da je kdo drug sporočil, da je bil dogodek D, bilo stanje S. Prva stopnja zajema oblikovanje vestiškega pravzorca, druga pa njegovo širjenje z različnimi vrstami poročevalske sklicevalnosti.

1 Vestiški pravzorec

Vestiški pravzorec je bil že omenjen pri Korošču (1988,90) pri tipologiji začetkov besedil, kjer je pri t. i. vestiškem nastopu dan začetek besedila v vestiškem pravzorcu. Tam je povedano, da se v pravzorcu avtomatizirata dve mesti za podatek o kraju in času oz. času in kraju, in sicer ne katerikoli podatek o kraju in času, ampak določen podatek za določeno vrsto dogodka, zato vestiški pravzorec ni poved kot odgovor na vprašanje »Kdaj se je kaj zgodilo?«/»Kdaj je kje kaj bilo?«, ampak »Kaj se je zgodilo?«/»Kaj je bilo?«. Vprašuje se po dogodku, sam odgovor *Bil je potres* pa še ni poročevalski, če ni dan v poročevalskem vzorcu, se pravi, da ima ob sebi bodisi časovni bodisi prostorski podatek. Vestiški pravzorec tako združuje vsaj dva poročevalska vzorca: *Včeraj je bil potres + Na Tolminskem je bil potres = Včeraj je bil na Tolminskem potres* (ali *Na Tolminskem je bil včeraj potres*). Poročevalski vzorci (ki so glede na skladenjski naklon pripovedne povedi) so lahko enote širše pripovedovalne (narativne) tehnike, zlasti v neposrednem stiku med govorcema, kjer vprašanja in drugi (tudi nejezikovni) posegi v besedilo omogočajo njegovo dopolnjevanje, vestiški pravzorec, ki je sicer tudi pripovedna poved, pa je žanrotvorna enota posrednega (pisnega in govornega) stika med poročevalcem in naslovniki. Tudi poročevalski vzorci sicer nastopajo v poročevalstvu, npr. kot časopisni naslovi, na televiziji kot prednaslovi, vendar je vestiški pravzorec najmanjša poročevalska enota, ki je tudi sama že lahko vest.²

Treba je bilo najti način, s katerim bi se lahko utemeljil njegov poročevalski značaj. Tega ni mogoče opraviti z raziskavo pisnih virov, ker bi moral biti raziskovalec navzoč pri B-jevem branju in spremljati njegove reakcije, v časopisu pa bi morali biti na določen način napisani poročevalski vzorci, npr. *Bilo je to in to*. Pri pisnem sporočanju je sporočanjaška okoliščina, npr. poročanje o novici, razvidna iz raznih časopisnih (pragmatičnih) sredstev, npr. razpoznavanje rubrike z vestmi, pri radijskem poročevalstvu je to »napoved«; npr. »Zdaj pa k novicam«. Bralec časopisa se vključuje v sporočanjaško razmerje s časopisom, ko ga vzame v roke in začne brati.

²Glede tega je podoben drugim »najmanjšim enotam«, npr. fonemu, tekstemu. Ne gre za to, da ne bi bil razstavljen na manjše enote, saj tudi fonem tvorijo formanti, tekstem besede ipd.; vestiški pravzorec je razstavljen na manjše poročevalske enote (poročevalske vzorce), ki — podobno kot tvorijo formanti najmanjšo pomenskološko enoto jezikovnega sistema — tvorijo najmanjšo sporočanjaško (komunikacijsko) enoto sistema pročevalskih vrst. Zaradi svoje sporočanjaške vloge se vestiški pravzorec lahko ujema s tekstemom, npr. kot besedilni nastop nevestiškega žanra, kakršnen je novejši uvodnik Dela, imenovan Tema dneva. Vestiški pravzorec bi se lahko imenoval *referem*, da bi se za razliko od tekstema, ki je jezikovno-sporočanjaška enota, zajela njegova poročevalsko-sporočanjaška vloga.

Vidi se, da je taka raziskava možna edino kot eksperiment, v katerem se sporočanjska okoliščina simulira kot razpoznavna okoliščina.³ Take okoliščine so prakseološko ugotovljive in predvidljive, npr. srečanje A-ja z B-jem, za potekanje poskusa pa se morajo simulirati. Srečanje je lahko pričakovano, dogovorjeno, ali nepričakovano, naključno, in ustreza naslednjim pogojem:

- (a) A in B sta znanca, prijatelj, soseda.
- (b) Med njima je ustaljena (ali zadosti pogosta) navada, da si ob srečanjih povesta novico. To pomeni, da med neznanimi osebami tega ni. Če npr. A ustavi B-ja neznanca na ulici, ga kvečjemu vpraša, kje je ta in ta ulica, ne pa »Ali ste slišali, da je bil na Tolminskem potres?« ali pa »Že veste za zadnjo novico?«. Izključeni so torej sporočanjski položaji, kot: (aa) A pride k B-ju v urad po opravkih, v ambulanto k B-ju zdravniku, (bb) A ustavi B-ja voznika, (cc) A kupuje od B-ja vozni listek.
- (c) A in B sta sredi pogovora o čem drugem, prekine pa ga eden izmed njiju (operater se dela, da je to on, prevzame vlogo A-ja), ko nastopi naravni premor ali pogovor sproži asociacijo (... saj res, spomnil sem se...).
- (č) A-jevo besedilo ne sme biti oblikovano v vprašalni odločevalni povedi, ki že vsebuje podatke enega od poročevalskih vzorcev, npr. »Ali že veš, da je bil včeraj na Tolminskem potres?«, kakor tudi ne v vprašalni dopolnjevalni povedi, npr. »Ali veš, kaj je bilo včeraj na Tolminskem?« Eksperimentalni pogoj, ne pogoj za uspešnost govornega dejanja, je, da operater A izbira različne B-je.

Treba je tudi poudariti, da gre za lovljenje idealne naravne sporočanjske okoliščine, ki omogoča, da bo sogovorec reagiral v skladu z nameni poskusa, da torej v položajih (aa), (bb), (cc) sogovorec B ne bi reagiral z začudenim molkom ali celo s »Kaj mi to pravite?«.

V tako pripravljene okoliščine so bili razporejeni naslednji poročevalski vzorci, zdaj ta, zdaj oni (doslej od vsakega po približno deset):⁴ (i) Potres je bil. (ii) Včeraj je bil potres. (iii) Na Tolminskem je bil potres. (iv) Včeraj je bil na Tolminskem potres. Reagiranja

³Poskus še poteka. Oseba A je operater, osebe B pa se izbirajo in njihove reakcije razvrščajo glede na to, ali je B uistosmerjen v branje časopisa ali poslušanje radijskih poročil (ocena o tem je precej groba) in se predvideva, da bo na poročevalske vzorce reagiral kot tak, ali pa govorec B ne prihaja v vsakdanji stik s sredstvi množičnega obveščanja in bo zato reagiral na način vsakdanjega govornega sporočanja o splošnih pojavih iz dejanskosti. Zanimivo je, da se v doslej opravljenih sporočanjskih stikih (okrog 40) med značilnostima B-jev niso pokazale hujše razlike v reakcijah. Število opravljenih stikov je za zadostno veljavnost še prenizko, kaže pa, da se rezultati poskusa ne bodo bistveno spremenili tudi pri predvidenih sto stikih; vseeno naj se štejejo le kot preliminarni izid poskusa.

⁴Določila, ki tukaj zajemajo pragmatične okoliščine, so prilagojena zahtevam poskusa, katerega namen je pridobiti podatke za jezikovnostilistične ugotovitve. Tako npr. pogoja (a) in (b) v grobem zajemata postavke, ki jih pragmatika določa za to, da bi se govorno dejanje posrečilo. Pragmatične raziskave gredo od Austina prek Searla k drugim, npr. Wunderlichu. Po Austinu ima Searle npr. za govorno dejanje o b l j u b e pet pogojev (razčlenjuje jih I. Ž. Žagar v spremni študiji k prevodu znane Austinove knjige *Kako napravimo kaj z besedami*, npr. normalni vhodni pogoji o znanju jezika pri obih govorcih, odsotnosti duševnih in telesnih motenj, ki bi lahko ovirale sporazumevanje (gluhota, razne afazije), govorca si ne pripovedujeta šal itd. Take pogoje je obširno razdelal Wunderlich (v nam nedostopnem tipkopisu); tukaj citiramo po Schmidtu (1976) pogoje govornega dejanja d a t i n a s v e t: 1. Normalni pogoji stika, 2. Pogoji propozicionalne vsebine, 3. Pogoji predpostavk,

B-jev so bila: Pri (i) je (pri nekaterih B-jih) po premolku, ki se da razložiti kot začudenje spričo nepričakovanega podatka, sledilo vprašanje *Kje?* (pri večini B-jev), nekaj manjkrat (4×) pa vprašanje *Kdaj?*. Vprašanja lahko kažejo na poročevalsko nezadostnost vzorca (i). — Pri (ii) je večinoma nastopilo vprašanje *Kje?* (8×). — Pri (iii) je prevladovalo vprašanje *Kdaj?* (6×). — Pri (iv) se je v celoti potrdilo predvidevanje, da ne bodo nastopile reakcije (i), (ii), (iii). Tako je bilo pri vseh, razen pri enem B-ju. Prevladovale so reakcije: *Kje si slišal?*, *Kje je pisalo?*, *Od kod veš?*, *Kje so povedali?*.

Zanimive so (pričakovane) reakcije, ki zahtevajo dopolnjevanje vestiškega pravzorca z virom, posebej zato, ker se pri njih ne kažejo razlike med obema skupinama B-jev. To je tudi prva stopnja širjenja vestiškega pravzorca v strukturi vesti, in sicer tako v zasebnem pogovoru kot v časopisni vesti, namreč: Sosed mi je povedal, da *p*, Tuje agencije poročajo, da *p*.⁵

Razvojno gledano, bi kot zgodnjo fazo v slovenskem poročevalstvu lahko šteli izpustne povedi v rubriki Telegrami »Slovenskemu narodu«, npr.:

(1) *Monakovo 11. januarja. Dölinger umrl.* (Slovenski narod, 11. 1. 1890.)

(2) *Sansibar 14. januarja. Sultan umrl.* (Slovenski narod, 14. 1. 1890.)

Tukaj gre seveda za fazo slovenskega poročevalstva na sploh,⁶ ker za razvojno fazo vestiškega pravzorca štejejo govorjeno poročevalsko poved vsakdanjega sporočanja, fazo torej, v kateri je časopisna vest neposredno naslonjena na govorjeni poročevalski vzorec t. i. ljudske govornice (kot je pokazano pri Korošču 1981, 363–367).

Zato navedena zgleda ponazarjata predvsem fazo, v kateri so se (prvotni) telegrami vključevali v časopisno poročevalstvo kot telegrami, ne kot iz njih oblikovana časopisna besedila. Tipično telegramski izpust glagola *biti* kot morfema za izražanje časovnosti nastopa tudi v nekoliko obsežnejših telegramskih vesteh, npr.:

(3) *Bruselj 2. januarja. Ogenj v dvorani Lacken širil se je hitro, se je le malo rešiti dalo. Dvorec pogorel do obzidja.* (Slovenski narod, 2. 1. 1890.)

Podatki iz telegramov se sicer dajo prevesti v vestiški pravzorec: **Danes je v Monakovem umrl Dölinger*,⁷ vendar je v razvoju časopisne vesti ostajal časo-prostorski vhod skladienjsko nevezan, neupoveden del strukture vesti (pač pod vplivom drugih neslovenskih časopisov tedanjega obdobja), podatki v pravzorcu vesti pa so bili njegovi krajevnoprisolvni in pridevniški (izprislovni) navezniki, npr.:

— krajevnoprisolvni naveznik:

(4) *Zagreb 22. Semkaj je došel vojaški minister pl. Krieghammer.* (Edinost, 23. 1. 1899.)

(5) *Zemun 29. Tukaj biva mnogo tujih novinarjev, med njimi Angležev, Francozov, Nemcev in Rusov. Iz Belegagrada zaradi cenzure ni mogoče brzojaviti ali pisati ničesar,*

4. Pogoji resnosti, 5. Pogoji govornega dejanja, 6. Pogoji razmejevanja, 7. Pogoji akceptiranja, 8. Perlokucijski pogoji (npr. B sprejme, da je v njegovem interesu storiti, kar pravi A).

⁵Druge reakcije, ki sicer ne zahtevajo dopolnitve vestiškega pravzorca, a tudi njegove nezadostnosti ne izražajo, so: *Res?*, *A hud?*, *Kaj spet?*.

⁶Zbrano časopisno gradivo je obsežno. Če ni bilo posebnih razlogov za ponazoritev starejšega stanja, so tukaj pritegnjeni najbolj sveži zgledi (iz dnevnika Delo).

⁷Ujemanje datuma v časo-prostorskem vestiškem vhodu z datumom na izvodu časopisa prepuščamo nadaljnjemu tehnološkemu dvomu.

kar ni v prid srbske vlade. Dopisnika lista »Novoje Vremja« so izgnali iz Belegrada. Isti se bavi sedaj v Zemunu. Nasproti nekaterim madjarskim in dunajskim dopisnikom je srbska policija zelo prijazna (o verujemo, verujemo!); le-ti pa zato trobijo v svet vesti Milanovih »Malih novin« in »Poličijskega glasnika«. (Edinost, 23. 7. 1899)

— pridevniški (izprislovni) naveznik:

(6) Reka 23. V t u k a j š n j i tobačni tovarni so našli kapsul v obliki cilindra, napolnjenih z dinamitom. Uvela se je stroga preiskava. (Edinost, 7. 4. 1899)

Časovnoprislovni podatek ima v vestiškem pravzorcu nekoliko drugačno vlogo. Medtem ko ima krajevnoprislovni (npr. *tu, tukaj*) zmeraj nanašanjso razmerje k neposredno pred njim stoječi nanašalnici v časo-prostorskem vhodu, ki je pravilom zemljepisno lastno ime, pa ima podatek *danes* nanašanjso vlogo na podatek v časo-prostorskem vhodu, to je na čas dogodka (pri čemer se šteje za »dogodek« tudi to, da so kje kaj sporočili; gl. o tem dalje), ali na v glavi časopisa zaznamovani datum, tj. dan časopisnega izvoda, npr. v pravem jutranjiku ali večerniku.

Prvo nanašanje je običajnejše in v slovenskem poročevalstvu avtomatizirano od takrat, ko so časopisi postajali dnevniki. V Bleiweisovih Novicah (1848) še npr. »8. dan tega meseca«, l. 1868 tudi »v torek«, tj. 'zadnji torek pred dnem, ko je izšel ta izvod časopisa', kar je tedniški način nanašanja na čas dogodka, pozneje, a še v prejšnjem stoletju, pa že ustaljeno in nespremenjeno do sedanjega časa, npr.:

(7) Mantone 6. *D a n e s p r e d p o l d n e* se je tukaj odkril spomenik blagopokojne cesarice Elizabete. Na slovesnosti, ki je napravila globok utis, je bilo zelo veliko občinstva. (Edinost, 7. 4. 1899)

(8) Beograd, 7. junija (Tanjug) — *D a n e s o b 12. u r i* so prebivalci Sarajeva in okoliških krajev zaprli magistralno cesto Sarajevo-Mostar [.../ (Delo (D), 8. 6. 1991, 16)

Odmiki od te, že povsem ustaljene rabe vestiških pravzorcev so možni in jih spričo utrjenosti vestiškega žanra ni mogoče šteti za napačne ali izraz omahovanja. Iz novejšega časa so pod Delovim rubričnim naslovom *Ob koncu redakcije* nepravne »vesti« iz nepopolnih poročevalskih vzorcev, npr.:

(9) *NAPAD MOZAMBIŠKIH UPORNIKOV* — *Uporniki iz vrst Renamo so napadli tovarnjak z vojaki in civilisti in ubili 25 oseb.* (D. 12. 3. 1991, 16.)

Odsotnost vestiškega pravzorca, torej najmanjše možne vesti, se tukaj razume kot napoved vesti, ki je *o b k o n c u r e d a k c i j e* (tega izvoda časopisa) ni bilo mogoče v celoti uvrstiti na zadnjo stran k svežim vestem. Zato se ne kaže kot urejeno besedilo z žanrskimi obveznostmi obeh vrst, tj. notranje vestiške organiziranosti, kot tudi vključnosti na ustrezno mesto v razporeditvi časopisnih besedil. Torej ne kot vest, ampak kot novica.⁸ Občasno nastopanje rubrike s takimi besedili sicer učinkuje stilno, ker rahlja strogo ustaljenost žanrov in v vsakdanjem ponavljanju zaključevanja ene ter odpiranja naslednje redakcije dela »mehki« prehod med časopisnima izvodom. Kot nekakšna sinapsa. Stilnost je seveda učinkovita, če se rubrika odmerja zelo previdno.

2 Poročevalska sklicevalnost

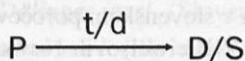
Poročevalska sklicevalnost pomeni, da poročevalec P daje ob poročanju o dogodku D ali stanju S še podatek o tem, da je D/S sporočil kdo drug. Kot je pokazal poskus,

⁸O terminološkem razmerju novica — vest gl. Korošec (1986).

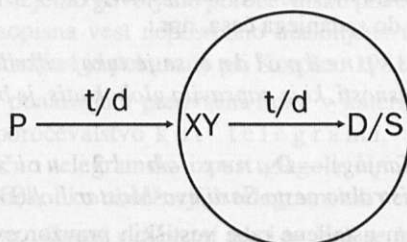
je potreba po tem podatku izražena v B-jevi reakciji na sporočilo, dano v vestiškem pravzorc. To pomeni, da lahko že v nejavni govorni sporočanjski okoliščini poročevalec pravzorec razširi na: Sosed mi je povedal, da *p* (in druge možnosti; navedene so pri Korošču 1981, 364). Tam je naveden tudi seznam glagolov rekanja, dobljen s popolnim izpisom iz Napreja 1863; glagoli rekanja in zaznavanja so vzeti iz vsakdanje govore in predstavljajo širok izbor možnosti, iz katerih je poznejši razvoj poročevalstva jemal za oblikovanje sklicevalnih avtomatizmov. Ti glagoli so: *praviti, pripovedovati, govoriti, povedati, razglasiti, oznanjati, trditi; čuti, slišati; pisati, brati; kazati se; biti (podoba je)*.

Ker se v javni — govorni ali pisni — sporočanjski okoliščini ve, da reakcije naslovnika niso mogoče, je vestiški pravzorec pri poročanju o določenih prvinah resničnosti, ki zaradi svoje pomembnosti zahtevajo podatek o viru, razširjen s sklicevalnim avtomatizmom.

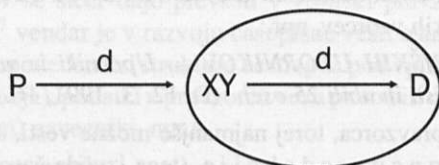
Če torej sporočanjsko okoliščino za vestiški pravzorec zajamemo kot »poročevalec P poroča, da *p*«, kjer »poroča« pomeni, da o čem trdi/domneva, *p* pa dogodek D/stanje S, in to izrazimo z obrazcem

moramo poročevalsko sklicevalnost v obrazcu dopolniti:

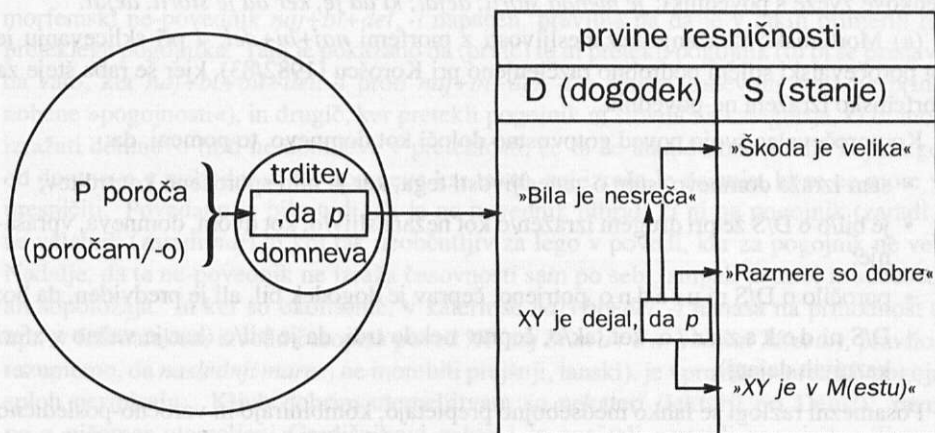

pri čemer vse alternacije seveda niso enako pogoste; ne nastopa npr. okoliščina

kar pomeni »poročevalec P domneva, da XY domneva, da je bil dogodek D«.

Razmerje med poročevalskimi stopnjami in prvinami resničnosti se v modelu zajame takole:

Model ima na jezikovni ravni naslednje vključitve:

— »Poročevalec P poroča« zajema aktanta in predikat, predikat s cirkumstantom, redko samo predikat, na površini pa je kot glavni in odvisni stavek najpogosteje sklicevalni avtomatizem (z glagolom v 3. os. ed./mn.): *Agencija XY poroča; Tuje agencije poročajo; Dobro obveščeni krogi poročajo; Iz dobro obveščenih krogov se je izvedelo; Iz krogov, ki so blizu vladi, se je izvedelo; Kot poroča agencija XY;* ipd. Avtomatizmi z glagolom v 1. os. mn. pomenijo, da se poročevalec z njimi sklicuje na lastno poročilo, npr. *Poročali smo že; Kot smo poročali včeraj.*⁹ Ti avtomatizmi so prva stopnja poročevalske sklicevalnosti in so lahko sestavine strukture vesti, kakor tudi nadaljnjih žanrov.

— Propozicija *p* zajema prvine resničnosti kot trditve oz. domneve o njih. To je značilen poročevalski vidik zanesljivosti/nezanesljivosti podatkov.

2.1 Vrste sklicevalnosti glede na zanesljivost/nezanesljivost

Poročevalski vidik zanesljivosti pri zajemanju prvin resničnosti (D/S) je vidik, iz katerega se na jezikovni ravni kaže okoliščina, ali je poročevalec bil na kraju dogodka D oz. ali je preveril stanje S ali ne. Če je bil/preveril, se zanesljivost ne izraža posebej (da je dogodek res bil, da je bilo res tako; o nesreči, o tem, da je na tiskovni konferenci XY povedal, da *p*, o odprtju razstave itd. se poroča kot o dejstvu). Če poročevalec ni bil na kraju dogodka D oz. ni preveril stanja S in se torej pri poročanju o tem sklicuje na tuje poročanje (gl. razdelek 0!), se v skladu z javno odgovornostjo pri poročanju o določenih pomembnih D/S nezanesljivost o D/S izraža posebej, vendar praviloma ne več v vesteh, ampak v razširjenih vesteh, poročilih itd.

⁹To sta, če že ne edina, pa ena izmed redkih časopisnih avtomatizmov, v katerih se glagol v 1. os. mn. nanaša na splošno množinsko pojmovano uredništvo (mi, časopis); pri radijskem poročevalstvu je raba 1. os. mn. — pač zaradi lastnosti in zahtev slušnega prenosnika — povsem običajna, vendar je raba širša: prvič, isto kot pri časopisu (mi, radio), drugič pa, oblikovanje kolektivne množine, tj. poročevalci in naslovniki. V pripravi je podrobnejša razčlemba te rabe v slovenskem radijskem poročevalstvu.

Nezanesljivost pri sklicevanju se izkazuje kot domneva, neuradnost, nedokazanost o D/S. Na jezikovni ravni se to izraža: (a) morfemsko: *naj bi storil, dejal*; (b) besedno: členkove zveze s povedniki: *je menda storil, dejal; ki da je, ker da je storil, dejal*.

(a) Morfemsko izražanje nezanesljivosti z morfemi *naj+bi+del. -l* pri sklicevanju je kot poročevalski stilem podrobno razčlenjeno pri Korošcu (1982/83), kjer se raba šteje za morfemsko izraženi ne-povednik.

Ko poročevalec svojo poved gotovostno določi kot domnevo, to pomeni, da:

- sam izraža domnevo, sum o zanesljivosti tega, ker je bilo sporočeno kot trditev;
- je bil/o o D/S že pri drugem izražen/o kot nezanesljiv/o, kot dvom, domneva, vprašanje;
- poročilo o D/S ni u r a d n o potrjeno, čeprav je dogodek bil, ali je predviden, da bo;
- D/S ni d o k a z a n / o kot tak/o, čeprav nekdo trdi, da je bil/o (kar je važno v sferi kaznivih dejanj).

Posamezni razlogi se lahko medsebojno prepletajo, kombinirajo in vzročno-posledično dopolnjujejo. Vidi se, da okoliščine izključujejo poročevalčev dvom o tem, da je D/S sploh bil/o, vključujejo pa dvom o tem, kar je bilo o njem sporočeno. Na morfemski ravni je torej izključeno vse, kar se izraža s členki *morda, mogoče, najbrž, (nemara)*, vključeno pa vse, kar se izraža z *menda (baje, vendar v poročevalstvu zaznamovano)*, nečlenkovno pa z glagoli *trdijo, pravijo, pripovedujejo, da*. Med prvima dvema razlogoma ni zmeraj in tudi ni nujno nakazana razlika, npr.

(10) *Recepti niso preprosti, n a j b i p r i z n a l Helmut Kohl /.../ (D, 11. 4. 1991, M. D.–Murko)*

(11) *Je Evropska skupnost res odobrila zakon za obmejna področja, ki ga je Italija sprejela konec lanskega leta, dežela Furlanija-Julijska krajina pa n a j b i iz državne blagajne /.../ d o b i l a 800 milijard lir? (D, 8. 4. 1991, Mišo Renko.)*

Isto velja za razliko med tretjim in četrtem razlogom:

(12) *N(aslov): Gorbačov n a j b i p r o d a l Kurilske otoke Japoncem; P(odnaslov): Tako trdi ruski poslanec in poslovnež Artem Tarasov — Za Kurilske otoke n a j b i SZ d o b i l a 200 milijard dolarjev pomoči; S(inopsis): Ruski narodni poslanec in poslovnež Artem Tarasov je na tiskovni konferenci poslanskega bloka Demokratična Rusija povedal, da je bil med nedavnim obiskom japonskega zunanjega ministra v Moskvi podpisan (ali vsaj usklajen) tajni dokument o predaji štirih Kurilskih otokov Japonski. Ta n a j b i za otoke SZ o b l j u b i l a 200 milijard dolarjev gospodarske pomoči. Začetek poročila: Tarasov je povedal, da n a j b i ta vsota bistveno p r i s p e v a l a k dvigu življenske ravni sovjetskih državljanov, /.../ (D, 2. 2. 1991, Miha Lamprecht.)*

(13) *N: Spreten vlomilec n a j b i j e m a l predvsem zlatino (D, 27. 9. 1982, T.G.)*

Vsem razlogom, (10), (11), (12) in (13), je skupno, da je *naj+bi+del. -l* mogoče okrepiti (podvojiti) s členkom *morda*, ki bi kot izrazit členek za izražanje domneve lahko stal tudi na mestu tega ne-povednika, torej: **Gorbačov naj bi m e n d a prodal /.../; dežela F. -J. k. naj bi m e n d a dobila /.../*, kar je lahko nekakšen preskus, da je: *Gorbačov n a j b i p r o d a l = Gorbačov je m e n d a prodal*.

Podoben preskus lahko velja tudi za regularne pogojnike (v pom. omiljene ugotovitve, ukaza): *Slovenski narod naj bi se znebil travm (D, 21. 9. 1991, 1)*, kjer se vidi, da ne gre

za domnevo in ne deluje preskus z *menda* (* Slovenski narod se je menda znebil travm), ampak Slovenski narod *bi se moral* znebiti travm.

V zgoraj navedeni razpravi je z utemeljitvijo zavrnjena Gradišnikova trditev, da je morfemski ne-povednik *naj+bi+del. -l* napačen, pravilna pa da je v takih primerih raba preteklega pogojnika. Tam je pokazano da (prvič) to ni pretekli pogojnik (tu bi še pristavili, da zato, ker *naj+bi+bil+dél. -l* proti *naj+bi+del. -l* v smisel zadevnih zvez ne prinaša nobene »pogojnosti«), in drugič, ker pretekli pogojnik ni slovnična kategorija, ki bi mogla izražati domnevo (niti ne domneve v preteklosti, če bi že taka domneva bila kaj drugega od domneve v prihodnosti ali domneve kar tako), saj izraža le dejanje, ki se ne more več uresničiti. Povedano je bilo tudi, da je ne-povednik hibrid, ki ni ne pogojnik (zaradi *bi*) ne velelnik (zaradi *naj*) in kot tak neobčutljiv za lego v povedi, kar za pogojnik ne velja. Nadalje, da ta ne-povednik ne izraža časovnosti sam po sebi, ampak jo dobi iz sobesedila ali sopoložaja. In ker so okoliščine, v katerh se *naj+bi+del. -l* nanaša na prihodnost (ko npr. v februarškem izvodu časopisa poved *XY naj bi marca obiskal M(esto)*, praviloma razumemo, da *naslednji marec*, ne morebiti prejšnji, lanski), je »pravilni« pretekli pogojnik sploh nesmiseln. Kljub dobrim utemeljitvam so nekateri (lektorji pri Delu?) ravnali po z ničemer utemeljeni Gradišnikovi zahtevi in zapisali pretekli pogojnik. Ta pa je obvezujoča (in tudi nesporna, gl. Toporišič, SS *1984, 332, 331) slovnična kategorija, ki tako zaradi regularne časovnosti (preteklost) in pomena (dejanje, ki se ne more več uresničiti ali v glavnih stavkih pripravljenost za izvršitev dejanja) kakor tudi zaradi regularne pogojnosti (v zvezi *naj+bi+bil+del. -l* pomeni omiljeno ugotovitev ali ukaz; pri Toporišiču na str. 331: *Zločin naj bi bil storil pijan*), ne more opravljati vloge, kakršno ima ne-povednik (ne-pogojnik, ne-velelnik), ki nima slovnične časovnosti, ampak pragmatično.

Zato je boljše izogniti se morfemskemu izražanju domneve, neuradnosti, nedokazanosti, kakor pa s preteklim pogojnikom povzročati tako nejasne izraze:

(14) N: *Srbija in Vojvodina začeli vračati denar*

P: *Od 18,2 naj bi bili vrnili 3 milijarde [...]*

S: *Srbija in Vojvodina, ki sta si iz primarne emisije Narodne banke nezakonito izposodili 18,2 milijarde dinarjev, naj bi bili po nekaterih podatkih, vnili tri milijarde, je danes novinarjem izjavil tudi zvezni sekretar za finance Branimir Zekan [...]* (D, 11. 1. 1991, 1, J.T.)

(b) Besedno izražanje nezanesljivosti pri poročevalskem sklicevanju je nasproti morfemskemu jasnejše. Besedni pomen členka domneve *menda* je utrjen v besednem sistemu, vendar v poročevalskih stopnjah ne krepi izražanja nezanesljivosti, ampak v večji meri (kot morfemsko) poudarja sklicevalnost, ozir na izjavo drugega. Zato se loči od »nesklicevalnega« členka verjetnosti *morda*.

V poročevalstvu kot posebni vrsti družbenega (množičnega) sporočanja o določenem izseku iz resničnosti, zajemajočem človekovemu spoznanju dostopne pojave, tj. dogodke, stanja, procese, ko le-ti nastopajo kot dejstva, je členek verjetnosti *morda* omejen na posamične ocene o obstoječih stvareh in je zato tu redek; če ga poročevalska okoliščina sklicevanja ne pretvori v sklicevalni členek domneve *menda*, ostaja *morda* izrazito poročevalčev izraz ocene o verjetnosti D/S (ali pa je verjetnost prevzel in tega naslovniku ne

daje na znanje).¹⁰ Zato je *morda* nasprotje sklicevalnosti:

(15) *V občinah Županja, Vinkovci, Vukovar so že pred dnevi opozorili, da se na Hrvaško spet selijo četniške skupine. M o r d a je bil njihova žrtev zahrbtno ubiti policijski pripravnik, /.../* (D, 11. 6. 1991, 1, Peter Potočnik).

V luč nezanesljivosti je načelno postavljen podatek desno od sklicevalnega *menda*, in sicer (če ne gre za eno besedo) pred skladijsko zaključeno enoto, ne pa pred poudarjeno jedrno besedo, ki je v pomenskem težišču:

(16) */.../ dr. Budimir Košutić /je/ napovedal ustanovitev vsesrbskega sveta, ki bo združeval Srbe iz vse Jugoslavije in ga m e n d a podpirajo vse pomembnejše stranke v Srbiji.* (D, 26. 3. 1991, 2, V. E.)

(17) *Zaplesti pa se utegne v Sloveniji žal že zelo hitro, saj menda Stane Brovet v Beogradu že odkrito grozi, da misli priti vojska /.../* (D, 11. 5. 1991, 2, Danilo Slivnik.)

Kaže, da tu ne gre več za vprašanje stilistike poročevalstva, ampak za splošno vprašanje o besednorednem položaju členkov, kajti v zgledih (16) in (17) se vsaj stopnja nezanesljivosti širšega podatka ne spremeni bistveno s prestavitvijo členska na druge možne položaje:¹¹

(16a) */.../ ga podpirajo menda vse pomembnejše stranke /.../*

(17a) */.../ saj S. B. menda v Beogradu že odkrito grozi /.../*

(17b) */.../ saj S. B. v Beogradu menda že odkrito grozi /.../*

(17c) */.../ saj S. B. v Beogradu že menda odkrito grozi /.../*

2.2 Navezovalna sklicevalnost

S to vrsto sklicevalnosti poročevalec določene dele besedila zaznamuje kot neavtorske tako, da jih — skladijsko sicer vključene v svoje besedilo — loči od tega besedila s členkom *da*. To je še zmeraj sklicevalnost na drugi vir, vidik zanesljivosti/nezanesljivosti pa je zožen na tisti del besedila, ki ga poročevalec pripisuje drugemu. Ta — vir — je kot aktant v besedilu naveden in pripisano mu besedilo se nanj navezuje. Gre za nekakšno notranje navezovanje — endoforo.

Razlika od prve stopnje navezovalnosti je v naslednjem: Od poročevalskega vzorca »P poroča, da *p*«, v katerem je P aktant avtomatizma t u j e a g e n c i j e, vsebina propozicije *p* na površini predmetni odvisnik (da-stavek), predikat pa eden od glagolov rekanja, se v širše besedilo vključuje vsebina da-stavka z izpustom predikata — glagola rekanja — in aktanta. Pri tem veznik *da* izgubi svojo podrednovezniško vlogo in postane členek.¹² V sebi strnjuje glagol rekanja in svojo prvotno vezniško vlogo:

¹⁰V Levstikovem Napreju 1863, 142: (*Francozka*) — *Zdaj se je veter zasukal tako, da se n a j b r ž ne snideta cesarja Napoleon in Franc Jožef, kakor se je un dan govorilo.*

¹¹Kar je seveda v nasprotju s — tudi na zgledih dokazano — tezo o posebni občutljivosti členkov za besedni red: Členki stojijo pred tistim delom stavka, ki ga posebej poudarjajo (Toporišič, 1984, 540).

¹²Zato se pred *da* ne piše vejica. Na to opozarja SP 1990 I, str. 43, 325, kot členek je tak *da* prikazan tudi pri Toporišiču, kjer mu je dodeljena »nekakšna naklonskost« (1984, 368). SSKJ (I, 1970, 327) ga obravnava kot veznik, rabo kvalifikatorsko veže na zvezo z veznikom ali prislovom in razlaga: *za uvajanje subjektivno podanega govora ali misli.* Prvina »subjektivno podani govor« se ujema s tukaj razumljeno »poročevalsko sklicevalnostjo«, kar kaže tudi zgled: napadli so tudi radio, ki da oddaja dekadentno glasbo.

(18) *Gorbačovu so med drugim očitali /demonstranti, op. T. K./ imperialistične in boljševidiščne stereotipe, da noče razumeti emancipacijskih zahtev litovskega naroda, ki d a so del vzhodnoevropskih procesov.* (D, 3. 1. 1990, 3, Miha Lamprecht.) Enota na desni strani členka *da*, tj. *so del vzhodnoevropskih procesov*, je pripisana *demonstrantom/skllicevanje* na *demonstrante*), torej: **demonstranti so dejali, da so emancipacijske zahteve litovskega naroda del vzhodnoevropskih procesov*, in ker sta enoti *demonstranti* ter *emancipacijske zahteve litovskega naroda* v sobesedilu že dani, se vidi, da členek *da* zajema možni glagol rekanja *dejati*, tudi *praviti*:

(19) *Črnogorska skupščina podpira sporočilo Predsedstva SFRJ in ne spodbija pravice Slovenije do osamosvojitve in suverenosti, nasprotuje pa načinu, ki p r a v i j o, ruši ustavnopravno ureditev v Jugoslaviji [...].* (D, 12. 7. 1990, 2, Branko Jokić), kjer namesto glagola *praviti* postavimo členek *da* in dobimo enako sklicevalnost: **nasprotuje pa načinu, ki d a ruši [...].*¹³

Ta sklicevalno-navezovalna enota se v novejšem času pojavlja tudi v časopisnih naslovih:

(20) *Premier nakazal pota, ki d a peljejo iz krize* (D, 16. 11. 1990, 1, Janja Klasinc). Vprašanje je, ali tukaj sklicevalnost, namreč, »vsaj on, premier, pravi, da peljejo iz krize«, ni lahko zaznamovana v smislu ironičnosti.

Ta tehnika poročevalcu omogoča, da v svoje besedilo vključuje dele tujega besedila, kot da bi bili dobesedni navedki premege govora, čeprav to niso, ker je v njih opravil določene prirejevalne posege (pretvorbe), vendar jih ne nakazuje kot posege odvisnega govora. Zato mu teh delov besedila ni treba niti zapisati med narekovaje.

To je tudi stopnja, ki pomeni prehod v običajno tehniko citiranja, prilagojeno vsakemu od obeh prenosnikov:

(21) *Še več, srbsko zdravniško društvo je obtožilo zdravnike albanske narodnosti, da so kršili Hipokratovo prisego, poteptali načela zdravniške etike in morale, saj d a so — vsaj večina med njimi — zavestno sodelovali v nezaslišni politični farsji, ki so jo organizirali albanski separatisti in teroristi.* (D, 30. 6. 1990, 20, Slava Partlič.)

3 Citatna sklicevalnost

Zadnja stopnja poročevalskih sklicevalnih vzorcev je, da se besedilo (ali deli besedila) drugega v poročevalskem besedilu navedejo. Pri tem stopi v ozadje vidik zanesljivosti/nezanesljivosti. Kot pri sprejemanju vestiških podatkov naslovnik ne preverja, ali so prvotno res taki, sprejme le zagotovilo, da so kot citati zaznamovani deli poročevalčevega besedila res citati, v katerih je zanesljivost vsebine prešla s poročevalca na citiranega avtorja. V ospredje zdaj stopi vidik avtorske/neavtorske poročevalčevega besedila. Pri tem jemlje poročevalstvo besedilne postopke od drugih funkcijskih zvrsti, kjer ima prinašanje citatov, prikazovanje govora drugega, tudi posebne, od poročevalstva celo različne namene.

Ko torej poročevalec v svojem besedilu daje podatek o tem, da ni v celoti avtor tega besedila, je potrebno naslednje: sporočiti, da določeni del besedila ni njegovo avtorstvo; sporočiti, da je to, kar navaja kot avtorstvo drugega, resnično tako (to vprašanje nas tu

¹³V Levstikovem Napreju 1863, 6: *Zakon o tisku p r a v i j o d a se ima kmalu razglasiti.*

ne bo zanimalo); tuje besedilo vključiti v lastno besedilo in meje med lastnim in tujim zaznamovati.¹⁴

To je v posameznih funkcijskih zvrsteh različno. Besedila praktičnosporazumevalne funkcijske zvrsti imajo v poročanem govoru preprostejše načine za dajanje podatkov o govoru drugega.

Okoliščino hlastnega poročanja v pogovoru dveh klepetulj posnema avtor mladinske povesti P. Zidar:¹⁵

(22) Je rekla: se bomo pa tožili. Sem rekla: se pa bomo. Je rekla: ti boš zgubila. Sem rekla: bomo videli, je rekel ta slepi. Je rekla: boš. Sem rekla: bomo videli, je rekel ta slepi.

V znanstveno-strokovni funkcijski zvrsti je tehnika navajanja tujega (neavtorskega) besedila natančno izdelana in zaradi vsebinskih zadev tudi zelo občutljiva. Tuje besedilo se navadno prikazuje kot premi govor, tj. za glagolom rekanja v spremnem stavku za dvopičjem in v narekovajih kot dobessedni navedek.

V publicistični funkcijski zvrsti, v ožjem poročevalstvu, se — kot pri drugih stilnih pojavih te zvrsti — srečujeta tehnika znanstveno-strokovne in umetnostne funkcijske zvrsti, možnosti so raznovrstne, odvisno od posameznih poročevalskih žanrov pa so izvedbe tudi občuljive. Nastopajo v poročilih in komentarjih, zlasti v poročilih, ki imajo za podlago krajše ali daljše povzetke intervjujev ter drugih neporočevalskih zvrsti žanrsko zaokroženih besedil, npr. govorov, zdravic.

V umetnostni funkcijski zvrsti nastopajo vse vrste navajanja. Poetika (stilistika) in slovnica jih obravnavata kot dobessedno obnovitev govora, premi, odvisni in polpremi govor (kot zastarelo obliko še nepravi premi govor).¹⁶

V pisnem poročevalstvu so naslednje možnosti (zgledi so ponazorjevalno poenostavljeni):

(a) X: Abcčd?

Y: Efgghijk.

(b) XY je dejal: »Abcčd.«

(c) XY je dejal, da abcčd.

Vzorec (a), ki ponazarja intervjujski dvogovor, ni pravi sklicevalni obrazec, ker pri tej (pisni) reprodukciji prvotnega govornega dogodka ne gre za uvajanje neavtorskega besedila v poročevalčevo, ampak za besedilno enakovrednost obeh. Sklicevalnost je seveda možna znotraj X-ovega in Y-ovega besedila; gl. o tem Korošec (1989, 325–329). Zato možnost (a) tukaj puščamo ob strani.

¹⁴Sem torej ne spada postopek, po katerem je tuje besedilo prek izpostavljene številke (cifre) navedeno na drugem mestu, npr. pod črto, v opombah ipd.

¹⁵P. Zidar, Pišem knjigo, Ljubljana, 1970, 78.

¹⁶Tako Toporišič v SS² 1984, 525–532. Skupaj jih imenuje preneseni ali poročani govor. Dobe-sedna obnovitev je seveda nekaj drugega kot Lorckov »doživljeni govor«, danes bi rekli »notranji govor«, prvotni govorni dogodek pa bi ustrezal Lorckovemu »izrekanemu govoru«. Etienne Lorck, Die Erlebte Rede (Heidelberg, 1929) ima: die erlebte Rede, die gesprochene Rede in die berichtete Rede.

Možnost (b), premi govor, nastopa v pisnem poročevalstvu razmeroma redko, npr. pri dobesednem navajanju besedila politične zdravice. Ker je tako besedilo od ostalih večinoma tudi grafično ločeno, lahko odpadejo začetni in končni narekovaji kot izraziti znak dobesednega navedka v premem govoru.

Možnost (c) se v poročevalstvu kot sklicevalni vzorec kaže v največ različicah. Kot se vidi v modelu, se za dogodek šteje tudi »XY je dejal, da p«. V takih primerih je ob razširjenem vestiškem pravzorcu tudi v strukturi vesti vzorec s sklicevalnim odvisnim govorom. Tako je bilo že v začetkih slovenskega časopisnega poročevalstva.¹⁷

(23) *Rim 27. V dobro obveščениh krogih zatrjujejo, da se Turčija pripravlja na vojne korake v Makedoniji [...]* (Edinost, 28. 9. 1899.)

(24) *Budimpešta, 6. julija (Tanjug). Predsednik narodnoosvobodilnega gibanja Angole (MPLA) dr. Agostino Neto je ob koncu svojega obiska v Budimpešti povedal, da imajo borci za svobodo Angole tretjino ozemlja v svojih rokah in da so na osvobojenem ozemlju uvedli demokratično ureditev.* (D, 7. 7. 1969, 8)

V vesteh nastopa najpogosteje različica vzorca (c):

(cc) XY je dejal, da »abcčd«.

(25) *New York, 24. septembra (UPI). — Francoski zunanji minister Maurice Schumann je danes izjavil, da se pogovori štirih velikih o Srednjem Vzhodu »morajo nadaljevati, ker so edini način, s katerim je možno doseči splošno sprejemljivo in trajno rešitev krize v tem delu sveta.«* (D, 25. 9. 1969, 14). Od tod dalje različice niso več možne v vesteh. Nastopajo v poročilih in komentarjih.

Različice odvisnega govora so v pisnem prenosniku v tem, da se stavek z glagolom rekanja (različnimi glagoli rekanja) vstavlja na mesta, kjer se stika avtorsko besedilo s smiselno zaokroženimi deli neavtorskega besedila, t. i. iztržki navedkov:

(bb) ... *abcčdef, je dejal/kot je dejal XY, ghijkl ...*

(bbb) ... *abcčdef [...]/ tuvžž, je dejal XY.*

Možnost (bb) je v besedilih Primorskega dnevnika in nasploh v časopisih kot neprimerno zavrnila B. Pogorelec (1970). Novinarjem očita, da se »kjerkoli nadvse bojijo, da bi kdo — pa čeprav za trenutek — podvomil v navajanje in imel sporočilo za komentar«. Očita prepogosto vstavljanje stavkov, ki naj povedo, za čigavo mnenje gre. Za avtorico kritike je to samo vprašanje odvisnega govora, ne pa tudi časopisnih oz. poročevalskih žanrov. Predlaga samo začetni *je dejal* in končni *je dejal NN*.

Uresničevanje različice (bbb) je odvisno od žanra, vsebine, števila oziroma pogostnosti pomembnih podatkov, ki jih poročevalec želi vnesti v skrajšano besedilo (npr. poročilo o zdravici, povzetek zdravice), zato te možnosti ni mogoče odkloniti in dopustiti samo eno pot. Tu je zgled iz časopisa (del zdravice A. Gromika na srečanju z J. Vrhovcem), kjer je vidno prizadevanje, da se spremni stavki oz. glagoli spremnih stavkov ne bi ponavljali (podčrtani od T. K.). Različni glagoli besedilno povezujejo iztržke navedkov, na prvič navedeno nanašalnico (Gromiko) se navezujejo glagolski morfemski navezniki in frazeološki zaimenski navezniki. Zgled kaže tudi možnost kombinacije z različico (cc):

¹⁷Številni zgledi so pri Korošcu (1981, 364–366).

(26) *Govoreč o mednarodnem položaju je Gromiko postavil v ospredje vojno, predvsem jedrsko grožnjo. Svet je po njegove m upravičeno zaskrbljen, zlasti ker je »prestolnico ene največjih sil zajela jedrska mrzlica«. Opozoril je na miroljubne predloge Sovjetske zveze in dejal, da težijo (kot na primer enostranski moratorij za rakete s srednjim dosegom) k temu, da bi prišlo do preobrata pri ključnem vprašanju evropske varnosti. Žal ni — po njegovih besedah — druga stran na ženevskih pogajanjih pokazala resne pripravljenosti za sporazum. Dvojni sklep NATO je Gromiko označil kot dvoličen. Madridski sestanek po Gromikovih besedah ni propadel samo zaradi socialističnih držav in odgovornega stališča nevtralnih in neuvrščenih držav. Izrazil je upanje, da si bodo jeseni vse udeleženske konference prizadevale za uspeh srečanja.*

Gromiko je posebej poudaril, da ni SZ nikoli uporabljala kemičnega orožja ali ga dala komu drugemu. Trditve o tem je označil kot umazano izmišljotino.

Potem ko se je Gromiko za držal pri nekaterih kriznih žariščih, je dejal, da se Sovjetska zveza zavzema za umirjeno in resno reševanje mednarodnih vprašanj, to, kot je rekel, pa zdaj v zahodnih prestolnicah očitno ni moderno. (D, 5. 4. 1982, 5)

Dva iztržka navedkov se v različici (cc) lahko brez ponavljanja glagola rekanja vstavita kot priredno zložena da-stavka, posebno kadar kaka od napretvorjenih prvin (tukaj: naša) zahteva, da se citat navede kot tak:

(27) *Verjetno je položaj še bolj nevaren, kot ga je lahko spoznala javnost v pisanju časopisja, sicer najbrž notranji minister Baum ne bi izjavil, da »ležijo korenine desnega terorizma globoko v naši deželi« in da »ne bi smeli dovoliti, da bi podcenjevali nacional-socialistično nepravno državo«. (D, 30. 1. 1982, 4, M. D. -Murko.)*

Ta tehnika sicer ni posebnost poročevalskih besedil (poročil, komentarjev), saj je običajna v polemičnih besedilih, za katera je značilen govorni položaj soočanja (spopadanja) dveh govorov, ki v polemičnem besedilu prideta skupaj po naravi »polemosa«. Ta besedilna tehnika, ki bi jo spričo narave poročevalskega dela lahko šteli za zahtevno, saj predpostavlja ustrezno disciplino in nadziranje lastnega (veznega) besedila, kakor tudi občutek za dober izbor prirejenih enot navajanega besedila, je na obrobju poročevalskih sklicevalnih vzorcev. Posebno pa so taka besedila tažavna za priredbo v pisno predlogo radijskega poročevalstva, ker je treba pisne znake, ki določajo meje med avtorskim in neavtorskim besedilom, izgovarjati. Če so v pisnem besedilu prepogosti, po pretvorbi v pisno predlogo radijskega sporočila delujejo moteče nenehna ponavljanja glagolov rekanja.

Če pa je razlog za vstavljanje tako kratkih navedkov (ki se berejo kot: »prav to besedo je uporabil«) povrh še stilni učinek, v pričujočem zgledu kot ironija ali celo zaničljivost, za katero stoji avtor poročila, je pretvorba v pisno predlogo radijskega sporočila pravzaprav neizvedljiva (v navedenem zgledu gre za poročilo o sodnih procesih proti disidentom v Sovjetski zvezi):

(28) *Gamsahurdia je po sovjetski TV priznal, da so njegove antisovjetske prispevke objavljali v tujem tisku in po radiu, kar mu je prineslo popularnost. »Po dolgem razmišljanju« pa je spoznal, da se je »globoko zmotil« in da je bila njegova dejavnost »v mnogočem škodljiva«, kar »iskreno obžaluje« in se kesa; ne zato, ker bi se bal kazni, tamveč zato, ker je bilo njegovo »antisovjetsko početje napačno« in želi »dokončno prekiniti s preteklostjo«, da bi se po prestani kazni lahko vnovič posvetil »svojim znanstvenim in literarnim delom«. (D, 22. 5. 1978, 14, Tit Doberšek)*

Polpremi govor je v poročevalstvu izjema. V dnevniškem poročevalstvu je zaradi svoje izrazite »literarnosti«¹ skorajda izključen, mogoč pa v tedniškem, a tudi tukaj omejen.

Naslednji zgled je iz intervjujsko-reportažnega besedila v Jani. Podlaga je »poročilo«² o pogovoru, ima opazne prehode v polpremi govor. Imeniten je izbor te možnosti, saj bi običajni intervjujski nagovorno-odgovorni model docela zastrel avtoričino obzirno in s prijazno naklonjenostjo vodeno kramljanje s čudaškim starčkom, ki, zadovoljen s seboj in svetom živi v več kot skromni lesenjači na hribovski samini, a je njegova življenjska modrost avtorici očitno blizu:

(29) *Kaj pa je jedel 23. decembra, ko je imel rojstni dan? Ja, dva krompirja in kocko. Pa za Silvestrovo? Ja, takrat pa dva krompirja, zabeljena s kocko.*

Kaj pa kava, vino, žganje? Meso? Ja kaj ne vem, koliko vse to stane! Če mu kdo kaj da, z veseljem sprejme in poje. Sam pa si ne kupi, kako le? Živeti je pač treba tako, da zapraviš manj, kot imaš, a ne? (Sonja Grizila, Sanatorij Perkovega ata, Jana, 21. 1. 1984, 19.)

Zanimiva je tudi kršitev pravil o polpremем govoru, po katerem »p/oročevalec /.../ ni udeleženec pogovora«³ (Toporišič, SS² 1984, 531). Avtorica je hotela ohraniti sled »intervjuja«, v katerem vpraševalec organizira pogovor. To se vidi v 1. os. ed. »ja kaj ne vem /.../, namreč, jaz, ki to pišem.

¹ O poročevalskih stopenjih v slovenski pram. Besedovna teorija, SR 74 (1976), 163–179 (v nadaljevanju: SS v. 1976), 1984; Teorija besedovne teorije, SR 78 (1980), 141–151; Teorija besedovne teorije, SR 35 (1986), 471–490; Besedovna teorija, SR 39 (1991), 215–227.

² Osem pram. in 9. Sestavljanka in 12. predzgodovinski podatek, SR 21 (1973), 105–112. O tem je na sestavnih mestih povsem tudi v letih, navedenih pod 1.

³ Da bi kdo, ki to pišem, v odgovor na vprašanje, ki ga je postavila avtorica, odgovoril: »Ja, jaz, ki to pišem,«⁴ bi bilo tovrstno kršitev pravil o polpremем govoru.

⁴ Pram. je to v 9. Sestavljanka in 12. predzgodovinski podatek, SR 21 (1973), 105–112. O tem je na sestavnih mestih povsem tudi v letih, navedenih pod 1.

LITERATURA

- J. L. Austin, 1990: Kako napravimo kaj z besedami, Ljubljana.
- T. Korošec, 1981: O Levstikovem publicističnem jeziku. SR 29/4, 352–371.
- — 1982/83: O poročevalskem stilemu za nedokazano kaznivo dejanje. JiS 28/3, 64–70.
- — 1986: Dogodek in vest (K teoriji časopisne vesti in jezikovnostilistični analizi poročevalskih žanrov), SR 34/2, 147–157.
- — 1989: Besedilnost »vprašanja« v intervjujskem dvogovoru. SR 37/1–3, 320–341.
- E. Lorc, 1929: Die Erlebte Rede, Heidelberg.
- B. Pogorelec, 1970: Pogovori o časopisnem jeziku, Stavčne zveze I. Delo 14. 3. SSKJ, 1970.
- Slovenski pravopis, 1990: I. Pravila. Ljubljana.
- S. J. Schmidt, 1976: Texttheorie. München.
- J. Toporišič, ²1984: Slovenska slovnica. Maribor.

SUMMARY

Modern reporting, both written and oral, is in its first stage a simple private communication in which speaker A reports to hearer B that P is true, where proposition P is a unit of meaning referring to a segment of reality, which A thinks is interesting as news and B assumes A's intent as such. The success of the speech act "to report a news item" is most difficult to confirm in a perlocution. This is possible only in the physical speech act in which B can react to certain elements of A's message. This can be done in an experiment which simulates the communicative situation in which the communicative act "to report a news item" is performed. The test of perlocution ran such that speaker A (the experimenter) reported to B a piece of news in incomplete *reporting patterns* (There was an earthquake. Yesterday there was an earthquake. There was an earthquake in Tolminsko) and B's reactions were in the form of rejoinders demanding a more complete placement of the event in space and time. Only the news item captured in a *basic news pattern* (Yesterday there was an earthquake in Tolminsko) is considered a minimal reporting unit, which can also be the news itself (refereme) which in the experiment it required B's reactions (Where did they say this? Who said this?) The basic news pattern is expanded in reporting by the increase in types of data which are included in the text as standard phrases or patterns; these in turn play a genre-defining role and are present from the source of news, its expansion to a report, an article and so on. In this process the differences between written and spoken reporting are magnified. At the same time the amount of data amplifies the responsibility for its accuracy in the process of transforming the report from private to public communication. This is manifested in the standard patterns used for expressing certainty/uncertainty, reference and various written and oral means of citation in the reporter's text.

In Slovene reporting there are various standard patterns for these purposes. In this article the patterns for the expression of supposition, reference, definiteness and citation are treated.

(28) Gamsušnik je po prvem TV priznanju, da so njegove umišljene pripetke objavljene v njegovem tisku in po radiu, kar mu je prineslo popularnost. »Pa dolgočasni stvari, da je sposoben, da se je »glodoko zmocil« in da je bila njegova dejavnost »mnogo« em slovnica, kar »drzno ubraluje« in se heta, ne zato, ker bi se bal kazni, ampak zato, ker je bilo njegovo zanimanje veliko boljše napačno« in želi »dobitno prekiniti s preteklostjo, da bi se po presoji kazni lahko »vzvil« posretil »svoje« znanstvenim in literarnim delom« (D, 22. 5. 1978, 14, Tih Kobarič)